

Denne artikkelen kan kopieres fritt og viderefremidles til andre.

En forutsetning er at navn på utgiver (Strinda historielag), årbokas årstall og forfatter(e) oppgis.

Det må ikke foretas endringer i artiklene.

Det er ikke tillatt å skanne eller kopiere bilder i bøkene for bruk i andre sammenhenger.

Naturen forteller historie

Tømmerholt fra rydningen til vår tid

Av Ragnhild E. Lande

De fleste av oss har på tur til og fra Estenstadhytta passert Tømmerholt. Gården eies av Trondheim kommune, og var i mange år bolig for damvokteren på Estenstaddammene. Kommunen har plantet til storparten av eiendommen med skog, og det er få spor igjen etter tidligere virksomhet. Eierforhold, beboere, besetning, avling og skyld er kjent tilbake til første halvdel av 1600-tallet. I Strinda bygdebok (1) leser vi at gården inntil ca 1700 var kirkegods, tilhørende Domkirkens presteembede. I 1835 angis folketallet på gården til 14 personer, og i 1866 oppgis eiendommen å omfatte 80 mål dyrket mark, 30 mål udyrket og 35 mål naturlig eng, foruten havneganger for besetningen som da var på 1 hest, 5 storfe og 6 sauer. Men Tømmerholts historie er kjent helt tilbake til rydningen av jorda, som kan ha funnet sted allerede i folkevandringstiden. (400-600 e Kr.)

Plantene forteller historien

Vegetasjonshistorie er den botaniske vitenskapen som rekonstruerer fortidens vegetasjon og miljø. En av de viktigste metodene som brukes, er pollenanalyse. For at plantene skal bli befruktet, overføres blomsterstøv (pollen) fra støvknappene til arret. Dette skjer på

forskjellige måter, for eksempel med vinden eller med insekter som flyr fra blomst til blomst. For å være sikker på at bestøvning skjer, danner de vindbestøvede plantene enorme mengder pollen, som slippes ut i lufta og føres av sted med vinden. De enkelte pollenkorna er ørsmå, har oftest glatt overflate for å minke luftmotstanden, (eks. bjørk, or) eller de er utstyrt med luftsekker for å øke sveveevnen (eks. gran, furu). De fleste trærne våre er vindbestøvet, og når de blomster, er lufta full av de ørsmå pollenkorna. Hos insektbestøvede planter har pollenet oftest en piggete/ruglete overflate for lettere å feste seg til insektene. Insektbestøvning er mye sikrere enn vindbestøvning, og derfor danner disse plantene heller ikke så mye pollen som de som vindbestøves. Hvert enkelt pollenkorn har sin egen identitet, og kan kjennes igjen ut fra utseende på den ytre hinnen.

Før eller siden faller pollenet ned på bakken der det meste blir nedbrutt. Pollenkornene har en ytre hinne som er motstandsdyktig mot forråtnelse i surstoffattig miljø. Derfor vil det som faller på våte steder som myr eller som bunnfelles i vann, bevares. Siden myr vokser i høyden og mange vann og tjern naturlig fylles igjen, vil slike steder fungere som et slags naturlig arkiv der de forskjellige lagenes innhold av pollen gjen-

Skisse av landskapet rundt Tømmerholt. Pilen angir myrområdet hvor torvsøylen ble tatt opp. Gjengitt med tillatelse av tegneren Ruth Waadeland.

speiler vegetasjonshistorien. Det vil si at vi i dag kan finne ut nøyaktig hva slags planter som vokste i nærheten av prøvestedet. Ved å vite hva som vokste på en plass, kan man si noe om hvordan landskapet var i eldre tider.

Til pollenanalyse hentes opp en torvsøyle, og det tas ut prøve på ca 1 cm³ med 5-10 cm høydeforskjell, for å studere sammensetningen av pollenet i forskjellige lag. Resultatene fremstilles i et pollendiagram som viser mengden av de ulike planteartene oppover i torvsøylen.

På midten av 80-tallet analyserte professor Ulf Hafsten en torvsøyle fra myra som ligger like ovenfor Tømmerholt, mellom veien og "gammelveien" opp til

Estenstadhytta (se tegning). Resultatene er publisert i det botaniske tidsskriftet *Blyttia* i 1988 (2). Ut fra hvilke planter han fant pollenkorn av, og hvor mye det var av de ulike artene i prøvene fra forskjellige lag, kan vi lese historien til gården Tømmerholt. Historien vil også være den samme for gården Estenstad, som bare lå ca 500 meter fra Tømmerholt. I NTNU-Vitenskapsmuseets faste utstillinger finner vi en plansje om vegetasjonshistorie med Hafstens arbeide fra Tømmerholt som eksempel (3).

Rydning og jordbruk på Tømmerholt

Pollendiagrammet for Tømmerholt går ikke så svært langt tilbake. For å fastslå

sikkert hvor gamle prøvene er, har man i tre nivåer i Tømmerholtsøylen bestemt alderen ved å måle radioaktiviteten på organisk bundet kullstoff, en ^{14}C -datering. Den eldste dateringen, på ca 105 cm dyp i myra, representerer tidsrommet 670-790 e. Kr. Da går mengden av pollenkorn fra trær tilbake (det var særlig mye or), og man finner de første opp-tredener av korn og ugress. Dessuten finner man mye kullstøv i prøvene, noe som tyder på rydning av området og etablering av jordbruk.

Diagrammet viser videre at det har vært jordbruk med korndyrking gjennom yngre jernalder (600-1030 e. Kr.) og langt frem i middelalderen da aktiviteten synes å ha vært spesielt stor. Her finner man mye pollen av gras, engplanter og særlig kornslag, som i en periode utgjør hele 10% av pollenet i diagrammet. Det meste av kornpollenet, som er registrert både før og etter ødetiden, er av byggtypen, men i begge periodene var det også rugpollen i prøvene.

Hafsten skriver at etableringen av et typisk kulturlandskap også fremgår av at det var mye einer i prøvene. Eineren har høye lyskrav, og einer i prøvene er et tegn på at skogen er ryddet og holdt borte.

Ødetid og ny gårdsdrift

Like over 0,7 m dyp i torvsøylen forsvinner alt pollen som kan spores tilbake til jordbruk. Likedan forsvinner også alle trekullpartiklene, som er spor etter

bruk av ild ute og inne. Konklusjonen blir da at gården avfolkes og blir liggende øde, ifølge ^{14}C -dateringene for en periode på 200 år. I denne perioden finnes ingen direkte kulturspor. Prøvene inneholder ikke pollen av kulturplanter som gress, korn, engplanter eller beiteplanter. Når markene blir liggende brakk, vokser de til med skog, og etter hvert finner vi i diagrammet en markert fremgang av bartrær, særlig gran. Granskogen blir tett og skyggefull, og den lyskrevende eineren forsvinner helt. Likeledes trenges bjørkeskogen voldsomt tilbake.

^{14}C -dateringen viser at 0,7 m ned i torvsøylen tilsvarende 1270-1375 e.Kr. Det er svartedauen, trengselstidene i senmiddelalderen med klimaforverring, hungersnød og pestepidemier som gjør seg gjeldende. (4). I boka "Ødetid og gjenreisning" skriver Jørn Sandnes (5) at i Strinda var det først og fremst gårdene på den smale bredden med god jord langs fjorden i nord og langs Nidelva i sør som ikke ble lagt øde. Brukene i skog- og markstrekningene ble alle lagt øde, bl.a. områdene østover mot Jonsvatnet. I biskop Aslak Bolts jordebok fra 1430-årene er både Tømmerholt og Estenstad registrert som ødegårder.

Hafstens arbeid viser at ca 50 cm ned i søylen skjer det på nytt endringer på Tømmerholt. Gården blir igjen befolket og jordbruksaktiviteten med korndyrking og husdyrhold tas opp igjen. Granskogen ryddes, den lyselskende eineren

og bjørka får igjen livsbetingelser. Gras og kornarter registreres i samme mengde som før ødetiden, men nå finner vi også representanter for slåtteengplanter som f.eks syre. Artig er det også å merke seg at det ble registrert et par pollenkorn som vitner om humledyrking og ølbrygging. Dessuten finner man igjen betydelige mengder av kullstøv i prøvene. Dateringene av 0,42-0,45 m-laget av søylen er satt til 1480-1660. Dette passer bra med kildestudiene til Sandnes (5) som viser at Tømmerholt og Estenstad ble gjenryddet først etter 1559.

Hafsten skriver videre at siste fase av utviklingen synes å være at korndyrkingen reduseres og arealene med eng og beite delvis vokser til med granskog. Han ser dette av nedgangen for korn, gras, eng- og beiteplanter i diagrammet sitt, og en økning av granpollen. Han konkluderer videre at "kullstøvmengden viser imidlertid at gården er bebodd", selv om det

i Strinda bygdebok opplyses at Tømmerholt til tider, eks. i 1723 og 1746 betegnes som øde.

Kildehenvisninger:

- (1) Strinda bygdebokkomite, Strinda bygdebok bind 1. Trondheim. F. Bruuns bokhandels forlag, 1939
- (2) Hafsten, U. Naturvitenskap og kulturhistorie, Blyttia 46:183-187, 1988
- (3) Vitenskapsmuseets faste utstillinger: Plansje om vegetasjonshistorie, med Tømmerholt som eksempel, NTNU Trondheim, 2001
- (4) Lamb, H.H. Climate, history and the modern world. London, Methuen, 1982
- (5) Sandnes, J. Ødetid og gjenreisning: Trøndsk busetningshistorie ca 1200-1660. Oslo, Universitetsforlaget, 1971

Tømmerholt gård.

Foto: Reidar Ulseth

